

de Civit.; c. 14, et clarius in 16. Secundo, credibile est non esse futuram in unico instanti, quia non possent homines, præcipue reprobi, tam multa simul distincte et perfecte cognoscere, sine ingenti miraculo non necessario. Item non oportet ut tam celebris actio uno temporis instanti transigatur; fiet ergo in mora aliqua, per successivam locutionem mentalem, omnibus proportionatam. Tertio, non est improbable aliqua peccata hominum esse voce sensibili redarguenda, et similiter aliqua bona opera laudanda. Quia, cum illud iudicium futurum sit sensibile, et inter homines, qui sese mutuo sensibilibus conspiciunt, ut supra diximus, videtur etiam conveniens ut aliqua ratione fiat locutione sensibili, qui modus est hominibus maxime accommodatus, et ad majorem honorem honorum, iniquorum vero confusionem pertinens. Hinc Richar., dist. 47, art. 1, q. 3, credit hanc vocalem manifestationem maxime esse futuram de operibus misericordiae, et de peccatis eis oppositis, propter ea quæ de forma iudicii, Matth. 25, narrantur. Quod est incertum, quia non constat ea omnia, quæ Christus ibi dixit, sensibili voce esse transigenda, et quia supra cum Augustino diximus, ea quæ de operibus misericordiae ibi dicuntur, tantum esse velut iudicium quoddam iudicii de omnibus operibus faciendi. Hinc etiam Sotus, dist. 47, q. 1, a. 3, putat hanc vocalem redargutionem seu reprehensionem specialiter futuram respectu fidelium, et significat hoc modo esse interpretandam sententiam Gregorii, quod in iudicio erit disceptatio sensibilibus cum fidelibus peccatoribus, non vero cum infidelibus. Quod non solum est incertum, sed valde etiam voluntarium. Tum quia non habet fundamentum in Scriptura; tum etiam quia maxime videntur reprehendendi infideles, præsertim Judæi, quia, ut Beda significat, Luc. 23, et colligitur ex Scriptura, illis maxime ostendit Christus sua vulnera, ut videant quem pupugerunt, et confundantur. Item, quia si disceptatio sensibilibus tantum est futura cum fidelibus peccatoribus per modum accusationis, excusationis et redargutionis, ergo, pari ratione, disceptatio sensibilibus, quæ per modum laudis fiet cum justis, non fiet cum insignioribus, sed tantum cum mediocribus Sanctis, quia illi tantum dicuntur iudicandi iudicio discussionis; hoc autem videtur incredibile. Nam, quo fuerint homines sanctiores, eo magis laudabuntur mentali ac sensibili voce et lingua. Igitur nihil censeo posse hac in re dici, quod

firmiter nitatur fundamento; atque verisimilius esse, si quid agendum est voce sensibili, id non esse futurum respectu singularum personarum, sed in communi, vel respectu omnium qui futuri sunt ad dexteram vel ad sinistram, vel secundum aliquos generales ordines, aut vitiorum vel virtutum genera, ut, verbi gratia, commendando prius misericordes, deinde Virgines, postea Martyres, et sic de vitiis contrariis, simili proportionem. Unde fit tandem, incertum etiam esse an illa excusatio iniquorum, et submissio honorum, quæ Matt. 25 insinuatur, futura sit sensibilibus, vel tantum mentalis; et sane probabilius est fore mentalem, ut Sotus supra sentit, q. 2, art. 4, et colligit ex testimonio Pauli, ad Rom. 2, supra cit., et ex illo Sap. 4: *Dirumpet illos inflatos sine voce*. Et videtur colligi ex dictis, nam si sensibilibus reprehensio non est futura cum singulis personis, sed generaliter, non videtur habere locum excusatio vocalis, nisi fingamus, vel maximam confusionem multorum simul vociferantium ac se excusantium, vel aliquem loco omnium esse locuturum; sed credibilis certe est, fore ut omnes iniqui tanto sint eo die stupore ac terrore affecti, ut nec respondere nec mutire audeant. De Sanctis vero manifestum esse videtur, non posse, ut sonant, intelligi ea verba, quæ eis tribuntur, Mat. 25: *Quando te vidimus esurientem*, etc., quia neque ipsi ignorabunt, neque interrogabunt aut interpellabunt Christum locuturum. Ergo illo dicendi modo solum videtur indicare Christus submissionem et gratitudinem justorum, qui omnes suam gloriam et honorem, non tam suis operibus quam divinæ largitati et gratiæ attribuent.

SECTIO X.

Quando sit proferenda sententia et iudicium absolvendum.

1. Primum, examinata, comprobata atque conclusa uniuscujusque causa, sententiam esse proferendam, tam est certum, quam quod sit futurum singularum personarum iudicium. Quia iudicium per sententiam consummatur, et ita in citato loco Apoc. 20, postquam dictum est: *Aperti sunt libri*, subiungitur: *Et iudicati sunt mortui, ex iis quæ scripta sunt in libris secundum opera ipsorum*. Post manifestationem ergo causæ, adhuc superest iudicium, quod non nisi in sententia consistere potest.

2. De singulis est sententia distincte profe-

renda. — Dubitari vero imprimis potest, an omnes mali unica generali sententia iudicandi sint, et similiter omnes boni, an vero de singulis propriæ sententiæ proferendæ sint. Mat. enim 25, significatur priori modo proferendam esse sententiam. Nam generaliter reprobis dicitur: *Ite, maledicti*, etc.; electis autem: *Venite, benedicti Patris mei*, etc. In contrarium vero est, quia non omnes sunt eadem pœna afficiendi, aut remunerandi eodem præmio, sed unusquisque pro suorum meritorum qualitate. Quapropter dicendum videtur, de singulis esse propriam et particularem sententiam ferendam, uniuscujusque meritis accommodatam, quod iis verbis eleganter docuit Gregorius Nyss., orat. in illud: *Quod uni ex iis minimis fecistis, mihi fecistis: Adhuc versor circa spectaculum terribilis adventus Regis quem describit nobis Evangelium; etiam nunc animus, terrore eorum quæ dicta sunt, defixus pavore, atque formidine torpet, veluti cernens quodammodo tum ipsum cælorum Regem in solio glorioso terribiliter præsidens; tum infinitas illas Angelorum legiones, Regem undique circumstantes, atque ipsum magnum ac terribilem Regem ex innarrabili gloria ad humanam naturam despicientem, et omne genus hominum, qui ex quo homines nati sunt, usque ad illam terribilem apparitionem inveniuntur, ad sese cogentem, et pro merito ac dignitate anteactæ vitæ, unicuique sententiam accommodantem*. Etenim, cum sententia nihil aliud sit quam practicum iudicium habens adjunctum imperium, seu voluntatem retribuendi unicuique juxta opera sua, necesse est ut pro diversitate meritorum et retributionis, sententia varietur. Verisimile autem est, postquam de singulis in specie iudicatum fuerit, ad consummandum et absolvendum iudicium, proferendas esse illas duas generales sententias, quarum una reprobis, altera electis communis est. Nam, quia omnes, qui in uno vel altero ordine continentur, in statu, et perpetua vivendi ratione conveniunt, inter se vero ipsi duo ordines nihil commune habent, quod ad retributionem pertineat, ideo Christus non proferet unam sententiam utrique ordini communem, sed singulis ordinibus singulas. Unde, quia omnes electi perpetua charitate illi conjungentur, idcirco proferendo sententiam eos ad se vocat, dicens: *Venite, benedicti Patris mei*, quos merito hoc nomine appellat, quia divina benedictio, quæ æternam electionem et omnem gratiam complectitur, potissima fons est et

origo, quæ ad illum felicem statum eos perducet. Dicit autem illis: *Possidete regnum*, quia revera omnes cum ipso regnabunt in sæcula sæculorum, ut dicitur Apoc. 22. Dicuntur autem tunc Sancti percipere regnum, quamvis jam corpore et animo beati sint, vel juxta phrasim Scripturæ, quia tunc manifestabitur eorum gloria et regnum omnibus Angelis et hominibus, juxta illud Sap. 5: *Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, et finem illorum sine honore, ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est*. Vel quia tunc novo modo et novo honore, corpore et animo accipient possessionem regni. At vero, quia reprobi omnes perpetuo erunt despecti, ac separati a Deo, ideo illis dicit: *Ite, maledicti*, quo verbo pœna damni, quæ maxima est, significatur. Non vocat autem eos maledictos a Patre, quia perditio eorum non ex Deo, sed ex ipsis erit. Deinde subiungit pœnam sensus, *in ignem æternum*. Ex quo intelligimus, sub hac sententia non comprehendi parvulos, qui cum solo originali ex hac vita discesserunt, ii enim non ibunt in ignem æternum. Quod etiam constare potest ex ratione quam Christus reddidit proferens hanc sententiam, tota enim in actualibus peccatis nititur. Et ratio hoc etiam confirmat, quia, cum ii parvuli habituri sint statum valde diversum a cæteris reprobis, non oportuit eadem sententia damnationis cum eis involvi; iudicabuntur ergo propria sententia generali respectu omnium illorum, quia omnes in eo statu æquales sunt, ab aliis autem diversa.

3. In universali iudicio justitia seroabitur sine misericordia. — Secundo intelligitur ex dictis, eo die esse a Christo proferendam sententiam, servata in omnibus exacta justitiæ ratione, ita ut nullus sit futurus locus intercessionis, nullumque misericordiae perfugium: *Zelus enim* (Prov. 6), *et furor viri* (id est Christi iudicis) *non parcat in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima*. Tunc enim adimplebitur illud Jerem.: *Ego Dominus scrutans corda, et probans renes, qui do unicuique juxta viam suam, et juxta fructum adinventionum suarum*; tempus enim hujus vitæ concessum est ad veniam et misericordiam obtinendam; postquam vero ad iudicium perventum fuerit, solius justitiæ distributiæ et vindictiviæ legibus agendum erit, de qua re legi potest Augustinus, ser. 67 de Temp., et l. de Decem chordis, c. 1 et 2, et aliis locis supra citatis; Greg., hom. 1 et 12 in Evang.; Prosper, l. 3

de Vita contempl., c. 12; Bern., ser. 55 in Cant.

4. An sententia proferenda sit voce sensibili.

— Tertio intelligitur ex dictis, an sententia proferenda sit voce sensibili, vel tantum mentali. Verisimile est enim privatas ac singulares sententias mentaliter esse ferendas, quia cum omnibus sigillatim loqui voce sensibili valde morosum esset, et diuturnum tempus requireret; ita tamen hoc est intelligendum, ut huiusmodi sententiæ non tantum ab eis ad quos pertinebunt, sed ab omnibus qui iudicio aderunt, cognoscantur, sicut de operibus diximus, utrobique enim eadem ratio est. Imo, tota ratio ob quam opera omnibus manifestabuntur, erit, ut sententiæ æquitas ac iustitia omnibus patere possit. Et ita sentiunt Patres supra citati. At vero sententiæ illæ generales, ut credi potest, voce sensibili proferentur, quod sentit Anselm., in Elucid.; et Abulens., Matt. 25, q. 333; et frequentius Scholastici, d. 47, propter rationes tractatas præcedenti sectione; quia cum iudicium sit sensibile, et a iudice humano et visibili, decet ut etiam sententia proferatur aliquo modo sensibili; ergo saltem proferetur hoc modo quoad generales sententias.

5. Ultimo colligi potest ex dictis, finita sententia absolvendum ac dissolvendum esse iudicium. Tum quia nihil jam ibi superest agendum, cum sententia sit veluti ultima forma iudicii; tum etiam quia, cum sententia Christi sit efficax, statim sine mora executioni mandabitur, et ideo per modum efficacis imperii ab ipso profertur: *Ite, maledicti*, et: *Venite, benedicti*. Statim ergo aperietur terra, ut damnatos devoret, et ipsi ire incipient in ignem æternum. Beati vero cum Christo recipientur in cœlum. Quanto autem tempore duraturum sit iudicium, hoc incertum esse docet Aug., l. 20 de Civit., c. 4; nam, licet communiter appelletur dies iudicii, non tamen ibi dies sumitur proprie pro naturali die, sed pro toto tempore quo fiet iudicium; est autem verisimile, nec duraturum tantum per instans, ut supra dictum est, nec magna temporis mora, quia non erit Christo necessaria ad convincendas singulorum conscientias et sententiam proferendam. Quod etiam insinuat verbis illis Christi: *Sicut exit fulgur ab Oriente, et paret usque in Occidentem, sic erit adventus Filii hominis*. Hac enim similitudine declaratur, breve futurum tempus quo durabit Christi præsentia in hoc inferiori mundo in secundo adventu suo. Quod etiam signifi-

catur in illo Malach. 3: *Ero testis velox maledicis, adulteris, etc.*, ut perpendit Augustinus, 20 de Civ., c. 26; et ita etiam sentiunt Scholastici frequentius, dicta d. 47.

DISPUTATIO LVIII,

In quatuor sectiones distributa.

DE STATU CHRISTI ET TOTIUS UNIVERSI POST PERACTUM IUDICIUM.

Explicatis omnibus quæ de secundo Christi adventu, ac generali iudicio necessaria iudicavimus, ut huic tandem operi finem imponamus, reliquum est ut de statu Christi Domini post iudicium disseramus; nihil enim aliud tam de mortali quam de æterna ac beata Christi Domini vita considerandum superest. Quia vero ubi fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ, et quia caput ac totum corpus statum ejusdem rationis, atque idem regnum possidebunt, ideo simul statum beatorum omnium, qui cum Christo regnabunt, explicabimus. Ac denique quia totus hic mundus renovandus est, ut sit amplissimum atque ornatissimum Christi, beatorumque domicilium, ideo ab hac mundi renovatione disputationem exordiemur, ut tandem in æternæ felicitatis consideratione finiatur.

SECTIO I.

Utrum post reditum Christi in cœlum, statim mundus renovandus sit.

1. *Christus post iudicium iterum cum beatis ascendet.*—*Consuetudo orandi versus Orientem.*—Principio statuendum est (quod in quæstionis titulo supponitur), finito iudicio, Christum cum omnibus electis, eadem, vel, si fieri potest, majori gloria et triumpho rediturum in cœlum, unde ad iudicandum descenderat. Hoc de fide certum esse videtur, quia secundum fidem propria sedes et locus beatorum corporum est supremum cœlum, ut supra diximus, de ascensione Christi agentes, et late disputat August., l. 13 et 22 de Civ., per plura capita; cum ergo Christus inde descenderit ad iudicium peragendum, illo finito illuc rediturus est, ut ibi perpetuo cum suis electis regnet, juxta illud Pauli, 1 ad Thess. 4: *Simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus*; et hoc significavit ipse Christus illis verbis: *Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum*. Nam in illo verbo, *Venite*, suum redi-

tum in cœlum indicat, clarius vero in verbis illis Mat. 24: *Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis; ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ*. Ex quo aliqui colligunt, Christum venturum ad iudicium ex Oriente, rediturum autem versus Occidentem. Ita significat Damascenus, l. 4 de Fid., c. 13, ubi hanc causam inter alias reddit illius antiquæ consuetudinis et traditionis, fundendi preces versus Orientem, cujus meminit etiam Augustinus, l. 2 de Serm. Domini in monte, c. 9; et Justin., q. 118 ad Gentes; Basil., lib. de Spiritu Sancto, cap. 27; Epiph., hæc. 19. Quocirca, inquit Damascenus, *ejus adventum opperientes ad Orientem adoramus*. Sed sive rediturus sit versus Occidentem, sive eadem via qua venerat, certum est tamen non permanurum in terra, sed ascensurum in civitatem sanctam Jerusalem, cujus felicitatem describit Joan., Apoc. 21 et 22, concludens: *Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. Beati qui lavant stolas suas, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, et per portas intrent in civitatem*.

2. *Reprobatorum ad inferos descensus qualis.*—Secundo hinc fit, eadem certitudine sentiendum esse, finito iudicio, reprobos descensuros in infernum, juxta illud: *Ite in ignem æternum*, quod expresse traditur Apoc. 20: *Infernus et mors missi sunt in stagnum ignis*. Unde probabiliter colligitur, ad vocem et imperium Christi aperiendum esse magnum terræ hiatus, ut corpora damnatorum descendant. Cum enim illa corpora subtilitatis dote non sint affecta, non possunt terræ corpus penetrare, neque oportet hoc miraculum tunc fieri; facilius enim est terram aperiri ad devoranda illa, maxime cum hiatus ille terræ deservire possit ad perfectam mundi purificationem et renovationem, ut postea dicemus. Quin potius, ut hoc obiter dicamus, multi existimant illum hiatus terræ perpetuo permanurum oculis pervium, ut possint beati oculis etiam corporeis poenas damnatorum intueri, nam, ut Lactantius ait, l. 7, cap. 26, *omnis turba impiorum pro suis facinoribus in conspectu Angelorum, atque justorum perpetuo igni cremabitur in æternum*. Atque idem docet Gregorius, hom. 40 in Evang.; et Ansel., in Elucid.; et Magist., cum Theologis, in 4, d. 50; qui tamen non declarant, illam visionem futuram esse corporalem, neque ad statum et perfectionem beatorum necessaria videtur. Multoque minus necessarium ac decens vide-

tur, ut hiatus ille perpetuo in terra duret, qui et præternaturalis est ipsi elemento, et ad universi pulchritudinem vel ad gloriam beatorum nihil conferre potest; et alioqui ad damnatorum hominum poenas spectat, ut lumen cœli videre non possint. Advertendum autem est, hoc, quod dicimus, solum esse certum de dæmonibus, ac de hominibus qui propter peccata propria damnantur; nam de parvulis incertum est quem locum sint habituri, supposito, ut magis pie ac probabiliter creditur, non esse igne inferni cruciandos; de qua re alibi dicemus, quoniam ad præsentem disputationem non spectat.

3. *Cur mundus post iudicium renovandus.*—Tertio dicendum est, post reditum Christi in cœlum, mundum esse renovandum. In qua assertionem duo continentur: primum est, in fine mundi et tempore ultimi iudicii futuram esse singularem mundi renovationem, et quasi alteram recreationem. Hoc sæpe est in Scriptura promissum, Isai. 65: *Ecce ego creo cœlos novos, et terram novam, et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor. Sed gaudebitis, et exultabitis in sempiternum in iis quæ ego creo*; et c. 66: *Sicut cœli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum*; et Apoc. 21: *Vidi cœlum novum, et terram novam, primum enim cœlum, et prima terra abiit*. Quæ loca intelligenda esse de corporibus cœli et terræ, et de sensibili ac materiali eorum alteratione et innovatione in fine mundi futura, docent Sancti omnes ea exponentes; et satis explicuit Petrus, 2 epist., c. 3, ubi, cum dixisset hæc omnia esse dissolvenda, concludit: *Novos vero cœlos, et novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat*. Ratio vero hujus innovationis in promptu est, quia mundus est propter homines, et præsertim propter electos, juxta illud Pauli, 1 ad Cor. 3: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi*; cum ergo status electorum hominum adeo sit innovandus ac perficiendus, decet ut totus hic mundus innovetur ac perficiatur modo consentaneo huiusmodi statui Sanctorum hominum. Item quia nunc mundus habet statum generationibus et corruptionibus accommodatum; sed post iudicium cessabit generationum ac corruptionum perpetua successio; ergo oportet ut status etiam mundi innovetur, et statum recipiat immortalis vitæ proportionatum. Et hoc est quod Paulus aiebat ad Rom. 8: *Expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei*